

FORUM URBES MEDII Aevi X.

Recenzované periodikum/Reviewed periodical

ARCHEOLOGIE VE MĚSTĚ Strategie, metodika, metody výzkumu, prezentace a ochrany archeologických památek

URBAN ARCHAEOLOGY

The strategies, methodology and methods of research, presentation
and protection of archaeological sites

ČÍSLO 1 / ISSUE 1

Úvod a antologie textů Ladislava Hrdličky a Miroslava Richtera
Introduction and anthology of texts by Ladislav Hrdlička and Miroslav Richter

ČÍSLO 2 / ISSUE 2

Studie vzešlé z příspěvků s pražskou tematikou přednesených
na konferenci FUMA 2016 (Mělník, 1.–3. června 2016)

Studies based on Prague themed papers presented
at the FUMA 2016 conference (Mělník, 1–3 June 2016)

Vydává/Issues: obecně prospěšná společnost Archaia Brno ve spolupráci
s Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i. a Národním památkovým ústavem

Tato publikace je výstupem projektu Integrovaný informační systém archeologických pramenů Prahy
DF13P01OVV014 podporovaného v rámci programu NAKI MK ČR v letech 2013–2017.

Brno 2017

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

FORUM URBES MEDII Aevi X./1-2

Recenzované periodikum/Reviewed periodical

Vydavatel/Published by: Archaia Brno o. p. s. ve spolupráci
s Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i.
a Národním památkovým ústavem

Adresa redakce/Address: Bezručova 15, 602 00 Brno

E-mail: brno@archaiabrno.cz

Http://www.archaiabrno.org

Http://www.fuma.cz

Tel.: 515 548 650

Vedoucí redakce/Editor-in-chief: prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Členové redakční rady/Editorial board: PhDr. Jiří Doležel, Mgr. Vojtěch Kašpar, Mgr. Jan Kypta, Ph.D.,
David Merta, Mgr. Marek Peška, prof. dr hab. Jerzy Piekalski,
PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D., PhDr. Rudolf Procházka, CSc.,
Mgr. Petra Sedláčková, Mgr. Martin Tomášek, Ph.D.,
Mgr. Michal Zezula, Ing. arch. Jaroslava Žuffová

Technická redakce/Technical board: Mgr. Ivana Blažková, PhDr. Ivana Boháčová, Ph.D.,
Bc. Lucie Černá, Mgr. Lenka Sedláčková

Recenzenti/Reviewers: Mgr. L. Čapek, Ph.D., PhDr. Z. Dragoun

Editoři/Editors: PhDr. Ivana Boháčová, Ph.D., PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D.

Překlady/Translations: Lucie Kasíková

Jazyková korektura/Language editing: Bc. Lucie Černá

Sazba a grafická úprava/Typesetting and graphic design: Marcela Hladíková a Archaia Brno o. p. s.

Obálka/Cover: Černá a fialová s. r. o.

Tisk/Print: Tiskárna PBtisk Příbram

Náklad/Print run: 700 ks

Brno 2017

ISBN: 978-80-905546-7-2

ISSN: 1803-1749

ČÍSLO 1 / ISSUE 1**Úvod a antologie textů Ladislava Hrdličky a Miroslava Richtera**

Introduction and anthology of texts by Ladislav Hrdlička and Miroslav Richter

Ohlžení za archeologií měst v Čechách / Recapitulation of Urban Archaeology in Bohemia Jan Klápště	str. 7
Archeologický výzkum středověké Prahy / Archaeological Research of Medieval Prague Miroslav Richter – Zdeněk Smetánka	str. 10
České středověké město ve světle archeologických výzkumů / Medieval Bohemian City in the Light of Archaeology Research Miroslav Richter	str. 13
Ke vzniku Prahy (Odborné dobrozdání vypracované pro potřeby primátora hl. m. Prahy dr. Zdeňka Zusky) / On the Origin of Prague Miroslav Richter – Zdeněk Smetánka	str. 20
Strategie a taktika současného archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy Strategy and Tactics of Recent Archaeological Research in the Historical Core of Prague Ladislav Hrdlička	str. 22
Archeologický výzkum Prahy / Archaeological Research of Prague Miroslav Richter	str. 39
Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky / Remarks on the Chronology of Prague Medieval Ceramics Ladislav Hrdlička	str. 42
Centrum raně středověké Prahy / The Centre of Early Medieval Prague Ladislav Hrdlička	str. 54
K proměnám středověké Prahy / On the Changes of Medieval Prague Ladislav Hrdlička	str. 77
Jak se měnila a rostla středověká Praha / The Changes and Development of Medieval Prague Ladislav Hrdlička	str. 84

ČÍSLO 2 / ISSUE 2**Studie vzešlé z příspěvků s pražskou tematikou přednesených na konferenci FUMA 2016 (Mělník, 1.–3. června 2016)**

Studies based on Prague themed papers presented at the FUMA 2016 conference (Mělník, 1–3 June 2016)

Přínos geologických oborů pro rekonstrukci řezů historickým nadložím. Příklad Pražského hradu The Contribution of Geological Disciplines to the Reconstruction of Sections of Historical Overburden. The Prague Castle Example Iva Herichová	str. 97
Příběhy rekonstrukčních řezů historickým nadložím Pražského hradu The Stories of Reconstruction Sections of the Historical Overburden at Prague Castle Ivana Boháčová	str. 108
Národní–Mikulandská, výzkum jednoho domovního bloku. Nástin transformace středověkého osídlení na rozmezí Starého a Nového Města pražského ve světle aktuálních archeologických pramenů Národní–Mikulandská, Research of a Block of Flats. An Outline of the Transformation of the Medieval Settlement on the Boundaries of the Old and New Towns of Prague in the Light of Current Archaeological Sources Tomasz Cymbalak – Martin Musílek	str. 125
Výzkum a dokumentace vrcholně středověké stavby v Charvátově ulici v Praze Research and Documentation of a High Middle Ages Structure on Charvátova Street in Prague Tomasz Cymbalak – Jindřich Hodač – Matouš Semerád	str. 149
K vývoji a podobě historického nadloží Staroměstského náměstí v Praze Příspěvek k mezioborovému výzkumu veřejných prostranství On the Development and Situation of the Historic Overburden of Old Town Square in Prague. A Contribution to Interdisciplinary Research of Public Space Jan Havrda – Petr Kočár – Romana Kočárová – Radka Kozáková – Jaroslav Podliska – Zdeňka Sůvová	str. 164
Dům čp. 510/I na Havelském trhu v Praze. Výsledky pokračujícího průzkumu House No. 510/I on Havel Market in Prague – Continuing Research Results Ladislav Bartoš – Michael Rykl	str. 196
Model poznání novoměstského měšťanského domu na základě písemných pramenů pražské novoměstské kanceláře Archive Studies of a Townhouse – Theoretical Model for Understanding It Kateřina Samojská	str. 210
Petr Habartův a jeho svět. Historie, archeologie a stavební historie nad dějinami Starého Města pražského ve středověku Petr Habartův and His World. History, Archaeology, and Building History of the Old Town of Prague History in the Middle Ages Martin Musílek	str. 219
Vzpomínka na Ladislava Hrdličku v kontextu komplikovaných sídelních stratigrafií na pražské Malé Straně Jarmila Čiháková	str. 232
Seznam autorů / List of authors	str. 240

Vzpomínka na Ladislava Hrdličku v kontextu komplikovaných sídelních stratigrafií na pražské Malé Straně

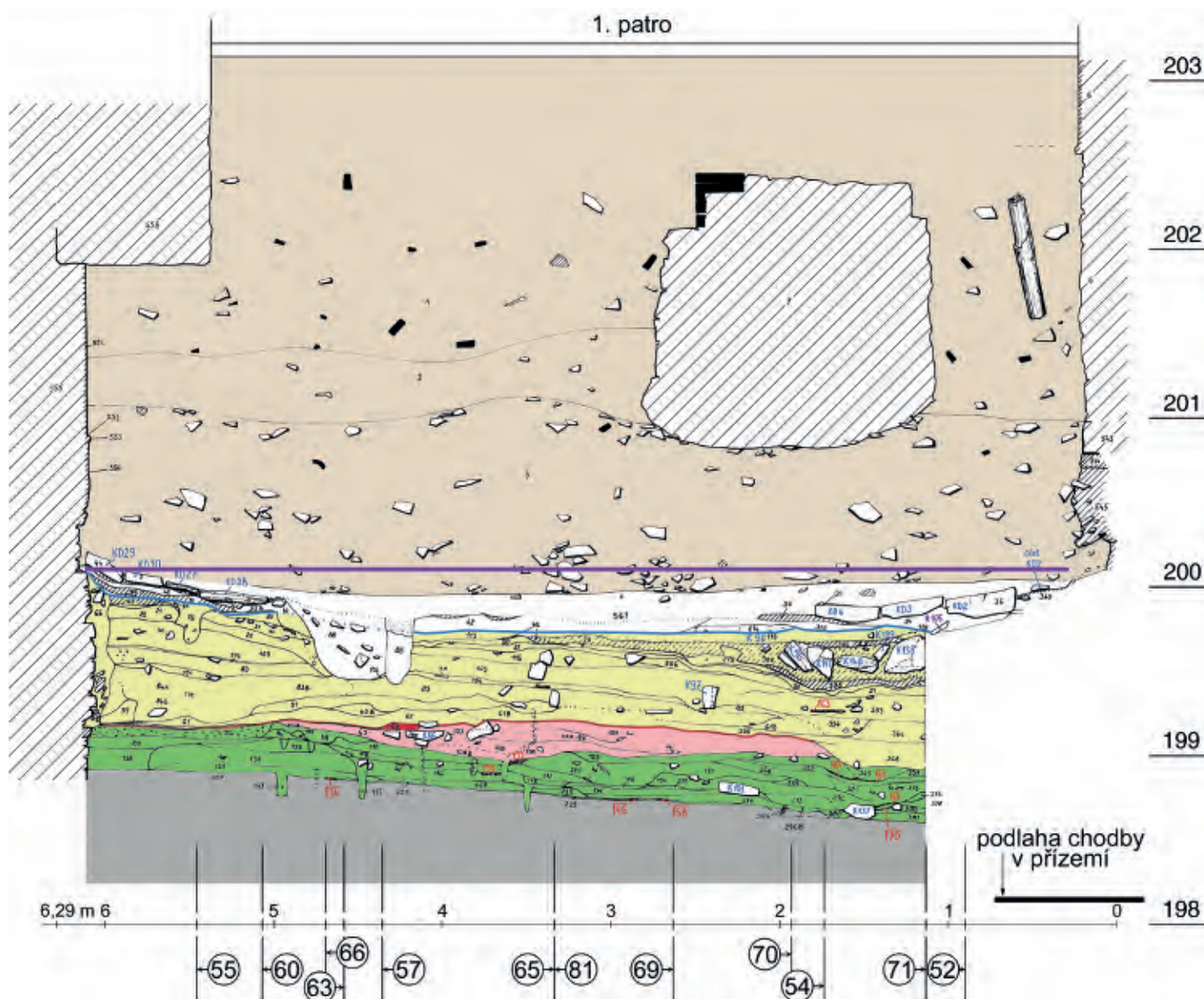
Jarmila Čiháková

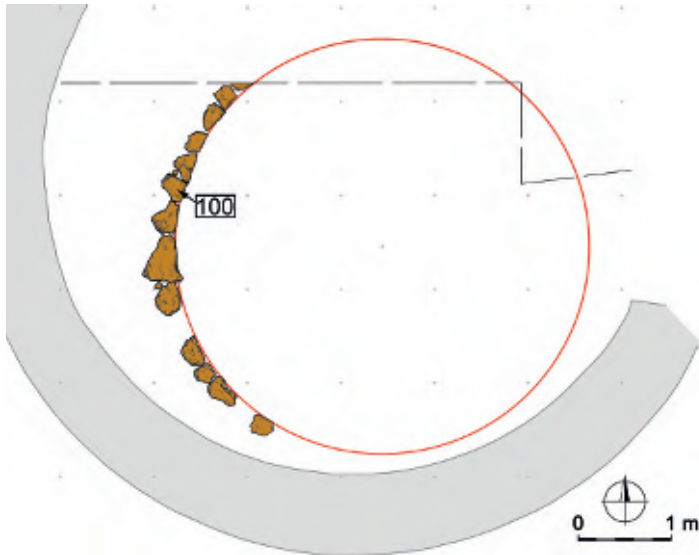
Způsob dokumentace komplikovaných sídelních stratigrafií je prezentován na třech příkladech výzkumů vedených autorkou (souvrvství pod rotundou sv. Václava na Malostranském náměstí, jeden z mladohradištních domů v Josefské ulici a jedno tradiční místo pro stavení v Mostecké ulici). Způsob exkavace – svým způsobem „chirurgická archeologie“ – je určen potřebami velmi detailní dokumentace podložené snahou zachytit s geodetickou přesností maximum vertikálních stratigrafických vztahů a permanentně verifikovat rozpoznávání (více méně) horizontálních rozhraní. Časová náročnost tohoto postupu při exkavaci i zpracování přináší výsledky s mnoha podrobnostmi, které by při omezenějším množství dokumentace unikly. Otázka stanovení hranice mezi výzkumem a vykopávkami otevírá zásadní problematiku ochrany historických terénů i před vlastními archeology a poukazuje na rozpor mezi objemem informací v „podzemním archivu“ a způsobem, jak s ním nakládáme.

Aktuální práci s komplikovanými stratigrafiemi představovalo pro autorku zpracování výzkumu v místě malostranské rotundy sv. Václava, které potvrdilo předpoklad klíčového významu jejího místa v dějinách Prahy (Čiháková–Müller 2006). Fragment lodi rotundy byl objeven při zřizování nové místnosti (sonda IV) v bývalém jezuitském profesním domě, nyní budova MFF UK čp. 2/III na Malostranském náměstí. Ve stratigrafii vysoké 5,6 m mezi podlahou prvního patra (203,34/Balt), povrchem podloží (198,9/Balt), pod něž pokračovaly výplně objektů, a nehlubším místem sondy (197,68/Balt) byly dle charakteru stratigrafie vyděleny 4 etáže. Barokní suťové zásypy a zděné konstrukce vyplňující prostor lodi po zrušení funkce rotundy v roce 1628 (výškový interval 203,3 – cca 200,1/Balt; **obr. 1**: béžově); renesanční, gotické a románské souvrství podlah rotundy z doby její funkce (200,1 – cca 199,7/Balt; **obr. 1**: bíle); v jižní polovině lodi souvrství předcházející stavbě rotundy – raně středověké násypy (199,8 – cca 199,2/Balt; **obr. 1**: žlutě) a nejnižší spleť povrchů a zapuštěných

Obr. 1

Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze; výzkum NPÚ v Praze č. 2/04+05. Celkový profil sondy IV výzkumu 2/04 – místnosti s rotundou. Zaměření a kresba: M. Müller, J. Čiháková, grafika: M. Ďurica.

Obr. 2
Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze. Kruh z kamenů jako pozůstatek nejstaršího kostela z poloviny 10. století (červená linie: rekonstrukce) a jeho situování uvnitř jižní části lodi románské rotundy (šedě). Zaměření a kresba: M. Müller, grafika: M. Ďurica.

objektů (cca 199,2 – cca 198,9/Balt; **obr. 1**: růžově a zeleně). Sousední prostory po jižní a východní straně nové místnosti byly již v minulosti sníženy pod úroveň podlahy přízemí, jejíž pochozí povrch je na kótě 198,18/Balt.

Rotunda vznikla podle datování keramické reliéfní dlažby vyšehradského typu na konci 11. století. Při výzkumu stratigrafie dochované pod podlahou rotundy bylo zjištěno, že její horní část tvořily terénní úpravy a násyp pro stavbu kostela (kostel 2) předcházejícího rotundě (kostel 3). Násyp byl navršen na místo, kde do té doby stála jiná kruhová, nejspíše sakrální stavba přibližně z poloviny 10. století s kamenným základem na žlutý jíl (kostel 1; **obr. 2**). Rotunda sv. Václava tak byla třetím ze série tří raně středověkých kostelů z 10. a 11. století na jednom místě. Důvody vedoucí k volbě tohoto místa se snaží objasnit výzkum stratigrafie pod pozůstatky nejstaršího z nich – kostela 1.

Na ploše 14 m² měl výzkum nejstaršího patra stratigrafie k dispozici komplikované souvrství o výšce 0,25–0,4 m, z něhož bylo geodeticky zaznamenáno 189 uloženin (**obr. 3**). Analýzou jeho terénní dokumentace bylo zjištěno, že do poloviny 10. století se zde vystřídalo 20 archeologicky postižitelných změn, z nichž několik jsou pohřbené povrchy a 7 spočívá ve vybudování dřevěné stavby, ve stratigrafické následnosti jedna po druhé. Zatímco 4 nejstarší dřevěné stavby jsou běžnými roubenými konstrukcemi nejspíše profánního využití, dvě nejmladší svým charakterem z běžné zástavby vybočují. Nejstarší stavení vzniklo patrně na počátku 9. století, nejmladší z nich zaniklo pro výstavbu nejstaršího křesťanského kostela cca v polovině 10. století. Pro rekonstrukci rozsahu a podoby objevených dřevěných staveb nejsou předpoklady. Skutečnost, že zvrstvení o kubatuře necelých 4 m³ ve zkoumané úseči nevelkého kruhu, vymezeného vnitřní stěnou základového zdiva lodi (průměr cca 6,3 m),¹⁾

poskytuje tak bohaté členění a košatou interpretaci zdejšího vývoje, zaskočila i badatelský tým a potvrdila oprávněnost volby časově i pracností náročného způsobu provedení výzkumu.

S vědomím jedinečnosti místa rotundy byla pro realizaci terénního záchranného výzkumu zvolena metoda, kterou lze označit „chirurgická archeologie“ ve smyslu pečlivosti a podrobnosti. Rozebírá stratigrafii historických terénů standardně po terénních vrstvách, současně klade stěžejní důraz na rozlišení a identifikaci jednotlivých vrstev a na snahu dokumentovat maximum vztahů mezi uloženinami pomocí sítě vertikálních řezů – profilů. Klad profilů vzniká *ad hoc* a vyplývá z postupu rozebírání, náročnosti stratigrafie a momentálních potřeb i možností dokumentovat stratigrafické vztahy, které se zpravidla na jiném profilu neopakují. Za tímto účelem bylo v etáži pod kamenným kruhem kostela 1 dokumentováno 23 řezů, vzdálených od sebe maximálně 1 m, nejčastěji 0,8 m (**obr. 4**). Řezy vymezují jednotlivé, postupně rozebírané úseky označované jako sektory sondy (**obr. 5**). Stěny rozebraného sektoru se postupně přikreslují k již založenému profilu, v některých úsecích se profily pro navázání kreslí zrcadlově. Přikreslováním vzniká kumulativní (dalo by se říci „nastavovaný“) profil (ve smyslu Harris 1989/2015, 87, 89). V každém sektoru byla za vzniku dílčích půdorysů průběžně zakreslována horizontální rozhraní postupně se objevující při snímání vrstev, nejčastěji přikreslováním k totožné stratigrafické jednotce v sousedství. Pro přesnou lokalizaci dokumentovaných situací jsou půdorysy zásadně fixovány na geodeticky vyměřenou měřickou síť, nikoliv k obrysům sektoru či zdem. Jen napojením na síť lze zaznamenat přesnou polohu dokumentovaného detailu a opět podle měřické sítě zabezpečit situování jeho dalšího postupného dokreslování. Celkem bylo v sondě IV (v celé místnosti s rotundou) pořízeno 104 terénních půdorysů o různé velikosti. Pro potřeby nálezové zprávy nebyly půdorysy překresleny v originální podobě dané členěním sondy do sektorů, neboť po vypracování Vývojového diagramu bylo možné penzum půdorysů rozvrstvit, seskládat a pro jednotlivou fázi či stratigrafický krok sestavit konečnou ucelenou podobu půdorysu, označenou (na rozdíl od půdorysů terénních) jako půdorys interpretační (ip). Ze stratigrafie pod kostelem 1 bylo sestaveno 33 interpretačních půdorysů, z toho 31 v posloupnosti.

Komplikovanost stratigrafie se projeví až propojením profilů v síti, nikoliv na jednotlivých profilech, které často vypadají jednoduše. Trasy profilů jsou vedeny tak, aby souvislost raně středověké stratigrafie byla co nejméně narušená. Zásadně jsou vedeny v odstupu od zděných konstrukcí, k nimž posléze může být výkop po nakreslení profilu rozšířen. Neshledávám jako závadu, pokud není profil přímý z důvodu, aby odkloněním obešel mladší rušivý zásah, který by plynul čtení profilu znemožnil.

Počet a situování profilů je dáno nejen snahou zachytit maximum stratigrafických vztahů mezi uloženinami, ale také nutností verifikovat některé klíčové vztahy. Při výzkumu pod podlahou rotundy byl takovým objektem verifikace objev staveništní vrstvy porušené stratigraficky mladším základovým vkopem pro základové zdivo rotundy. Po zjištění této zcela nečekané a překvapivé následnosti v počátku výzkumu pod podlahou rotundy byly k revizi takto interpretovaného vztahu položeny další dva řezy, jejichž úkolem nebylo dokumentovat nový vztah, ale opakováním potvrdit vztah již jednou zaznamenaný. Skutečnost, že před výstavbou rotundy na konci 11. století byl v jejím místě budován jiný, starší kostel z kamene a vápna, byla potvrzena při pokračování výzkumu i dalšími nálezy.

Ačkoliv mezi historickými obory měla (má?) archeologie pověst exaktní vědy, není mezi nimi žádný jiný obor natolik zatížený vysokou mírou subjektivity ovlivňující a formující podobu výchozí pramenné základny jako právě archeologie. Výhodou pro další bádání nadále není originální terénní situace, ale pramenem se stává pouze její náhražka ve verbálním (deskripčním) a grafickém ztvárnění – v případě používání tradičních metod to je slovní popis a zakreslení v měřítku 1 : 20 na milimetrovém papíře. Z důvodu uchování co nejvyšší kvality „pramene“ stratigrafii na profilu v terénu zásadně posuzují a vyznačují osobně. Jednotlivé vrstvy jsou pak očíslovány a buď mnou, nebo asistentem verbálně

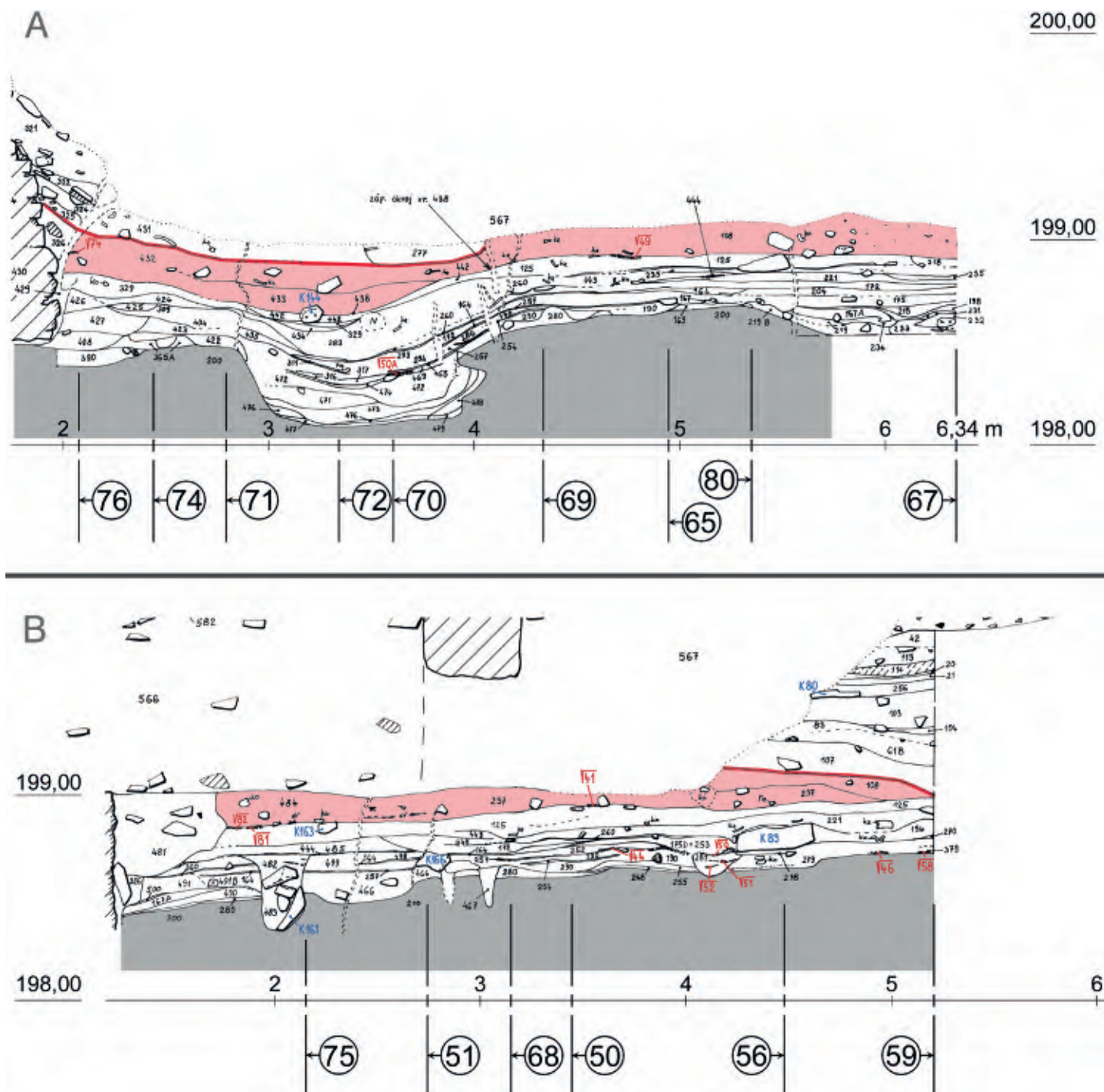
¹⁾ Po odečtení kubatury terénů ponechaných ke stabilizaci kruhu z kamenů (pozůstatek kostela 1).

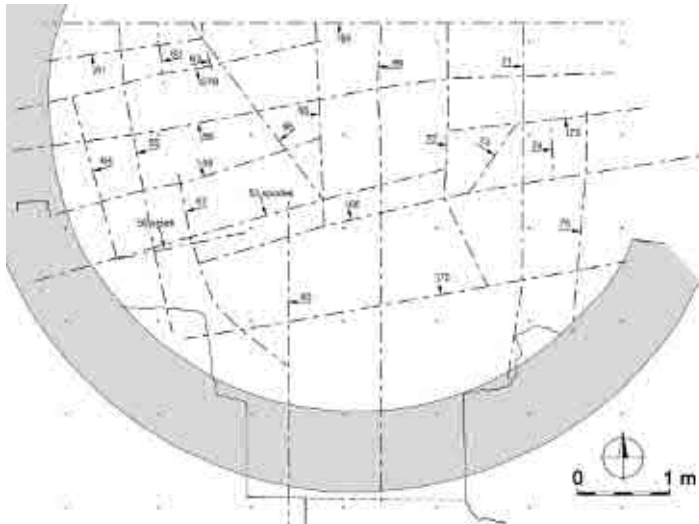
popsány z hlediska barvy, textury, struktury, kompaktnosti matrix a kvantity, druhu a velikosti příměsí. Plocha, která bude při zpracování díky provázanosti profilů propojená do jednoho celku v podobě Harrisovy matice, má na výzkumech autorky pro značení vrstev jednu souvislou číselnou řadu. Tuto jedinou řadu čísel vrstev (uloženin) má někdy celý výzkum o několika sondách, někdy má samostatnou řadu každá sonda – každá eventualita má svá pro a proti.

Podrobný popis vrstvy není samoúčelný – při koncepci plošného výzkumu způsobem postupného rozvíjení bez kontrolních bloků slouží podrobný popis už v průběhu exkavace pro porovnávání a příp. ztotožňování s již odstraněnými uloženinami. Přístup k dokumentaci konvenuje s požadavkem Edwarda Harrise, že „vše, co lze při exkavaci definovat, musí být zdokumentováno“ (Harris 1989/2015, 90). V mé terénní praxi se výrazně osvědčilo nekreslit plány jako slepé, ale do zobrazovaných řezů i půdorysů v maximální míře zanášet charakteristické rysy vrstvy, zejména kameny – jejich tvar, sklon, množství. Ačkoliv zanášení podrobností dobu k dokumentaci prodlužuje, zakreslené příměsí zpětně poslouží při navazování profilů v terénu a redukuje zdroje chyb, mj. např. revidují výškové souřadnice. Pro eliminaci nejasností při zpracování se osvědčilo kameny a stopy dřevěných konstrukcí v profilech zaměřovat s geodetickou přesností. Stejně tak je výhodné dřevěný prvek či výrazný kámen vyskytující se současně na obou typech terénních plánů označit identifikátorem shodným na profilu i půdorysu, a tak prostřednictvím identifikátoru profily s půdorysy navzájem provazovat. Např. dřeva jsou v systému autorky značena číslem pod odmocninou, kameny jsou značeny K+číslo (např. K62).

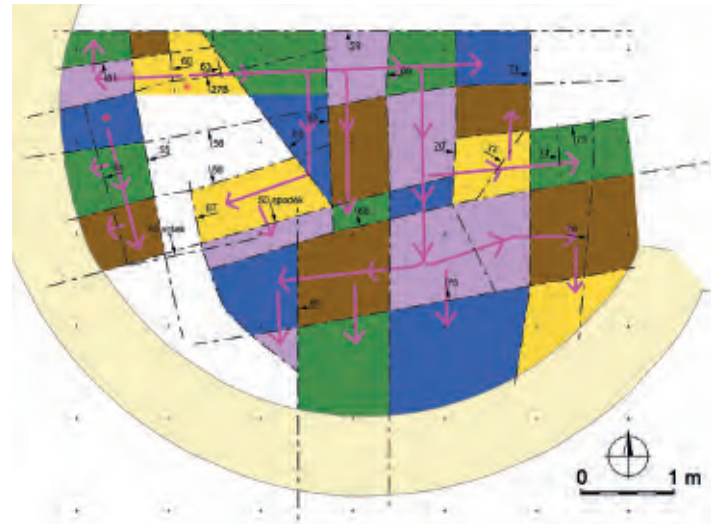
Obr. 3

Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze. Dva profily nejspodnější partie raně středověké stratigrafie. Pod srovnávací rovinou jsou v kroužku čísla protínajících, často kolmých řezů, růžově souvrství náležející kostelu 1. Zaměření a kresba: M. Müller, J. Čiháková; grafika: M. Ďurica.

Obr. 4
Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze. Klad profilů pod úrovní kruhu z kamenů (kostelem 1) – nejspodnější a nejkomplicovanější část stratigrafie sondy IV. Zaměření: M. Müller.

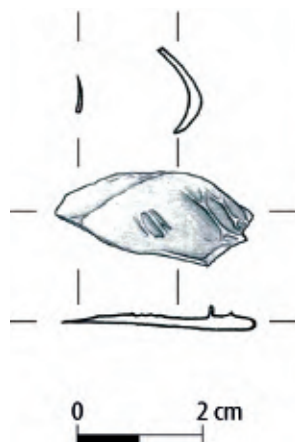

Obr. 5
Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze. Archeologicky zkoumané terény pod podlahou jižní poloviny lodí rotundy – schéma sektorů a směr postupného rozvíjení. Zaměření: M. Müller, grafika M. Ďurica.

Vedle způsobu koncepce exkavace se na výzkumech mnou vedených praktikuje specifický postup i při vyhledávání artefaktů. Osobně se podílím na rozebírání terénů, v případě komplikovaných situací téměř výlučně. Při rozebírání je materiál odstraňovaných uložen ukládán spolu s identifikací do věder a poté je probírán na desce mimo rozebíranou plochu k tomu určeným pracovníkem. Oddělením destrukce stratigrafie od vyhledávání nálezů se nenarušuje soustředění na skladbu ničených terénů a jsou minimalizovány ztráty na vyzdvížených nálezech. Tento způsob umožnil registrovat i velmi drobné předměty, např. artefakty raně středověké drobnoucké kostěné industrie, které byly při výzkumu souvrství pod rotundou identifikovány poprvé (**obr. 6**).

Jeden ze starších výzkumů, kde došlo díky koncepci výzkumu postupným rozvíjením s výše uvedenou podrobnou metodou dokumentace k zásadním zjištěním, byl výzkum v podzemním podlaží školy v **Josefské ulici** v roce 1999. Na ploše 24 m² sondy III, fragmentarizované výkopem o průměru 3 m určeným pro studnu (7 m²) a recentními výkopy pro kanalizaci, bylo zaměřeno 19 profilů (**obr. 7**) o výšce max. 0,4 m nad sníženým povrchem podloží; rozebraná kubatura činila 7 m³. Její analýzou v kombinaci s půdorysy evidovaných rozhraní bylo mezi 83 uloženinami rozlišeno 23 stavebních fází na úrovni stratigrafického kroku (SK), představujících 20 přestaveb dvou částí světnice jednoho raně středověkého domu (nejdříve zahlobeného, pak srubového) v časovém intervalu někdy od počátku 9. století do 2. poloviny 11. století. Kvůli fragmentarizaci je možné pouze u 9 stavebních fází jednoznačně doložit postupné střídání na jednom místě, kdy jedna stavba nahrazovala druhou. Na jiných místech místnosti se prokazatelně vystřídalo 7, jinde 4 stavební fáze. Zjištění dynamiky zásadních přestaveb doprovázel objev mělké stavební jámy jako specifického technologického postupu při stavbě světnice mladohradištního domu (podrobně Čiháková 2008). U 7 stavebních jam bylo konstatováno využití dřevěných prvků skrytých pod podlahou. Skreslení těchto krátkých dřevěných prvků, situovaných takřka na jedné niveletě, poskytuje falešný obraz (**obr. 8**), který dešifrovalo teprve propojení půdorysů s příslušnými vrstvami zaznamenanými a verifikovanými na profilech (**obr. 9**).

Stratigraficky nejsložitější byl nejspíše výzkum v podzemním podlaží domu **Mostecká čp. 279/III** (Čiháková 2003). Stavební firma zde načerno kompletně vytěžila prostor pro novou podzemní místnost a ve chvíli příchodu archeologů zbývalo dokončit výkop pro konstrukci podlahy (max. 0,3 m) a výkop pro vedení vzduchotechniky pod podlahou – pás široký 0,8 m

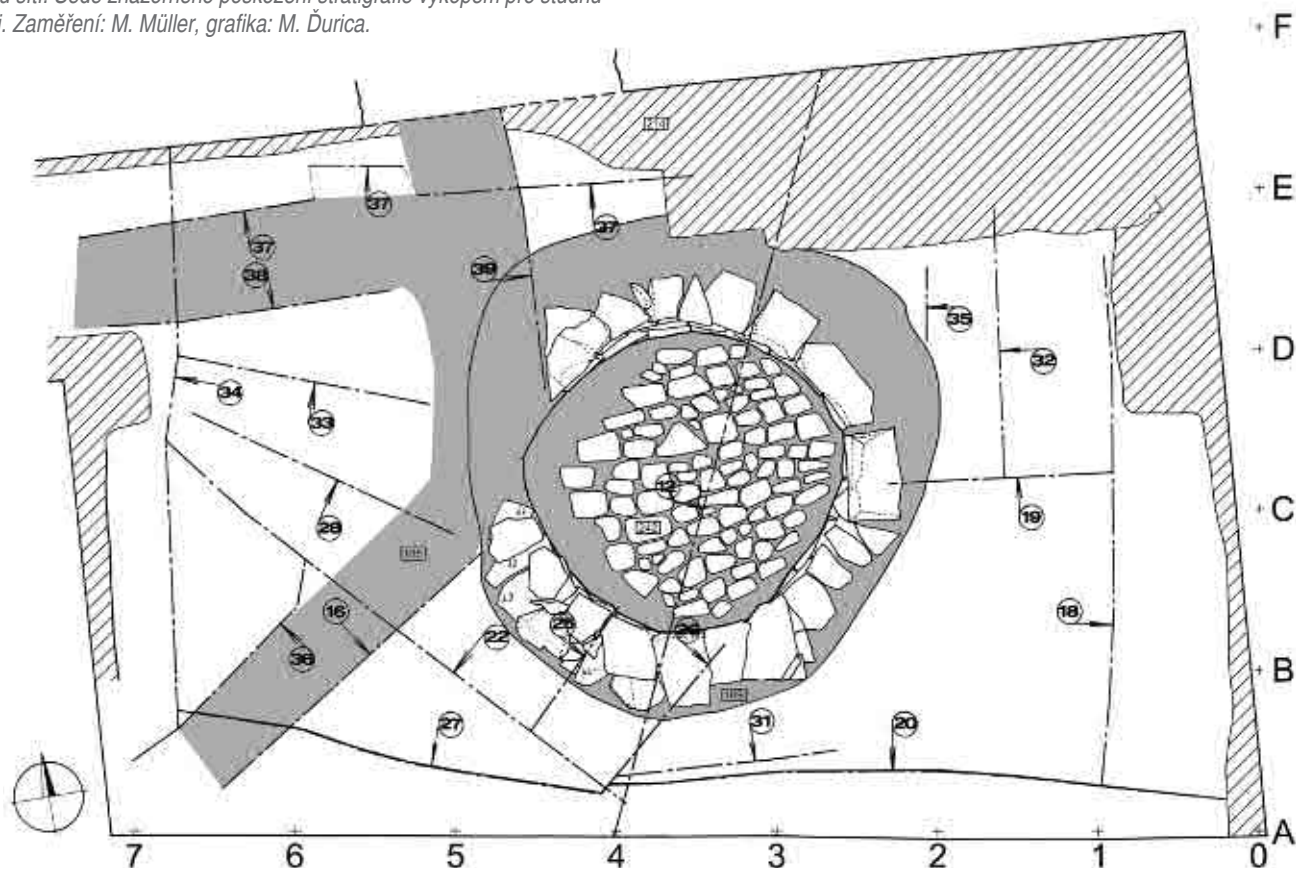

Obr. 6
Malostranské náměstí čp. 2/III v Praze. Ukázka drobných kostěných předmětů z 9. a 10. století se speciálně upraveným ostřím, které nejspíše sloužily k hygienickým účelům (kostěné břitvy?). Foto: M. Müller, kresba: V. Čermák.

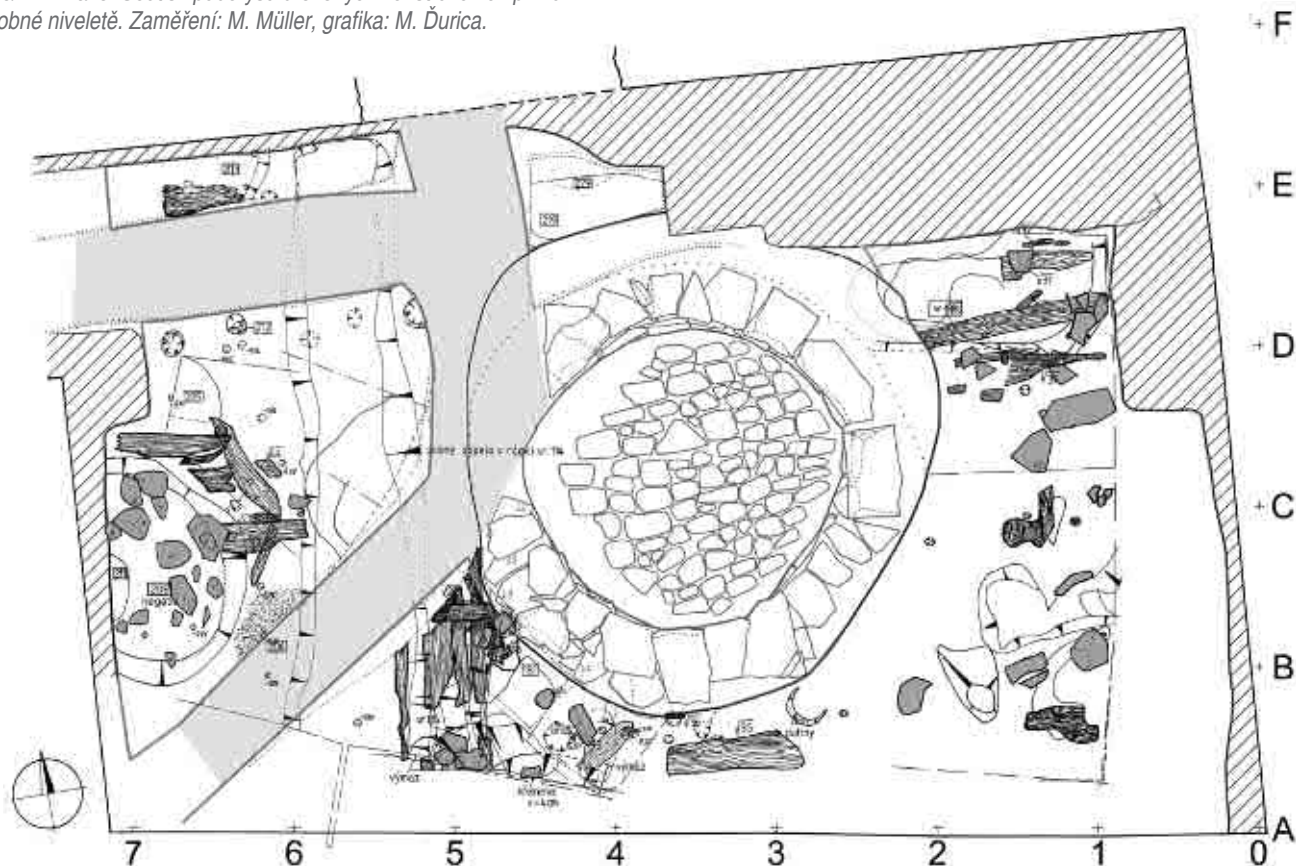

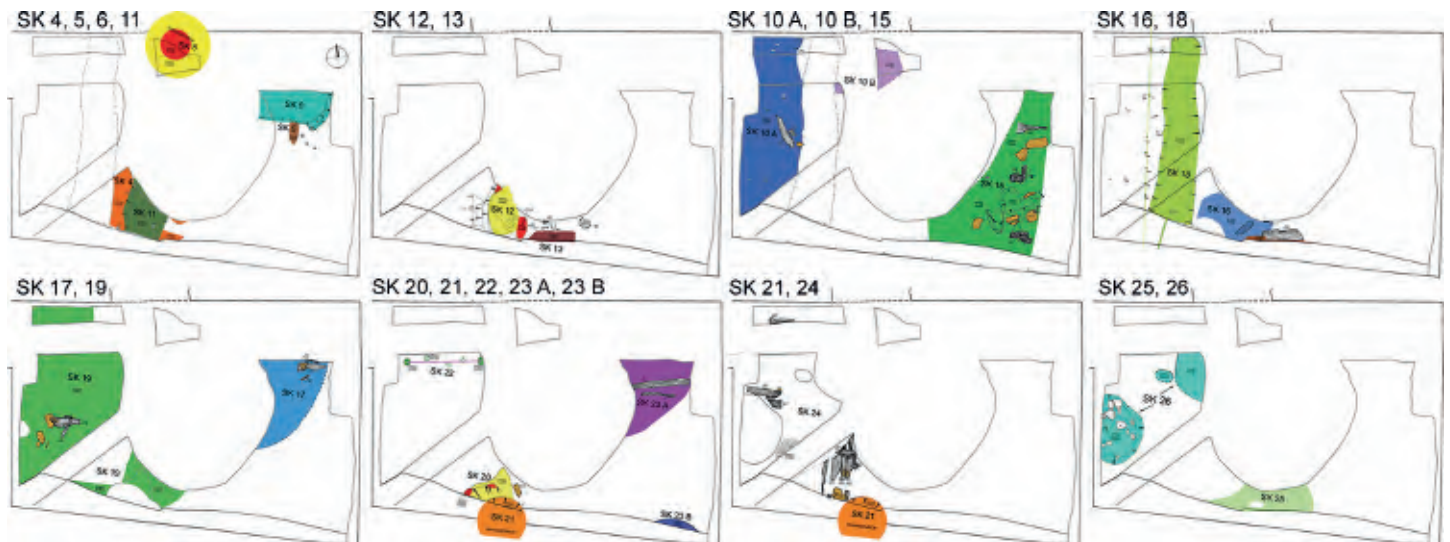
Obr. 7

Josefská čp. 626/III v Praze; výzkum NPÚ v Praze č. 33/99. Klad profilů v sondě III s jednometrovou sítí. Šedě znázorněno poškození stratigrafie výkopem pro studnu a pro kanalizaci. Zaměření: M. Müller, grafika: M. Ďurica.

Obr. 8

Josefská čp. 626/III v Praze. Soutisk půdorysů dřevěných konstrukčních prvků ležících na podobné niveletě. Zaměření: M. Müller, grafika: M. Ďurica.

Obr. 9

Josefská čp. 626/III v Praze. Rozvrstvení dřevěných konstrukčních prvků do stratigrafických celků na úrovni SK podle příslušnosti k jednotlivým uložením na základě stratigrafie v síti profilů. Analýza: J. Čiháková, grafika: M. Ďurica.

²⁾ Na rozdíl od standardního Stratigrafického kroku SK (Čiháková 2001, 53–54), kdy u specifických objektů (obydlení, příkop aj.) oddělují dobu výkopu objektu od doby zániku (zaplnění), někdy i dobu funkce, při globálním stratigrafickém kroku GSK tyto fáze neoddelují a pracují i s objektem delšího časového horizontu jako s jedním celkem.

³⁾ Stratigrafické celky na úrovni SK nebo GSK (jednotlivé objekty) jsou na základě podobné funkce spojeny do interpretace vyššího celku Stratigrafický komplex L (např. vývojová fáze s řemeslnými objekty).

⁴⁾ Jako brigádníci se těchto výzkumů zúčastňovali I. Boháčová, J. Frolík, J. Žegklitz, M. Křemen i autorka.

⁵⁾ Instituce byla zřízená roku 1965 pro provádění terénní záchranné činnosti v historickém jádru Prahy. V té době v ní pod vedením V. Piší (ved. oddělení) a H. Ječného (ved. sekce archeologů) působili i M. Tryml a Z. Dragoun. Hubert Ječný byl schopen přístup L. Hrdličky pochopit, akceptovat, šířit a po svých podřízených vyžadovat.

⁶⁾ Stratigrafický svazek je pracovní termín používaný společností Archaia Brno o. p. s. (např. v databázi STRATUM). Představuje skupinu současných entit – např. současnost výkopu příkopu, postavení hradby a zánik (výplň) zahloubeného obydlí. Podle chronologické šíře a tím úrovně interpretační roviny lze vymezit stratigrafické svazky ve třech různých řádech. V mém strukturování pojmů pro interpretaci stratigrafie by každá z entit takové skupiny tvořila Stratigrafický krok SK a dohromady Stratigrafické pásmo SP (Čiháková 2001, 53–54).

⁷⁾ Může být sporné, zda v případě vydání originálu v roce 1989 je slovo „nové“ na místě.

⁸⁾ U vysokých profilů v rozsahu epochy (středověk, novověk) dle fyzických možností.

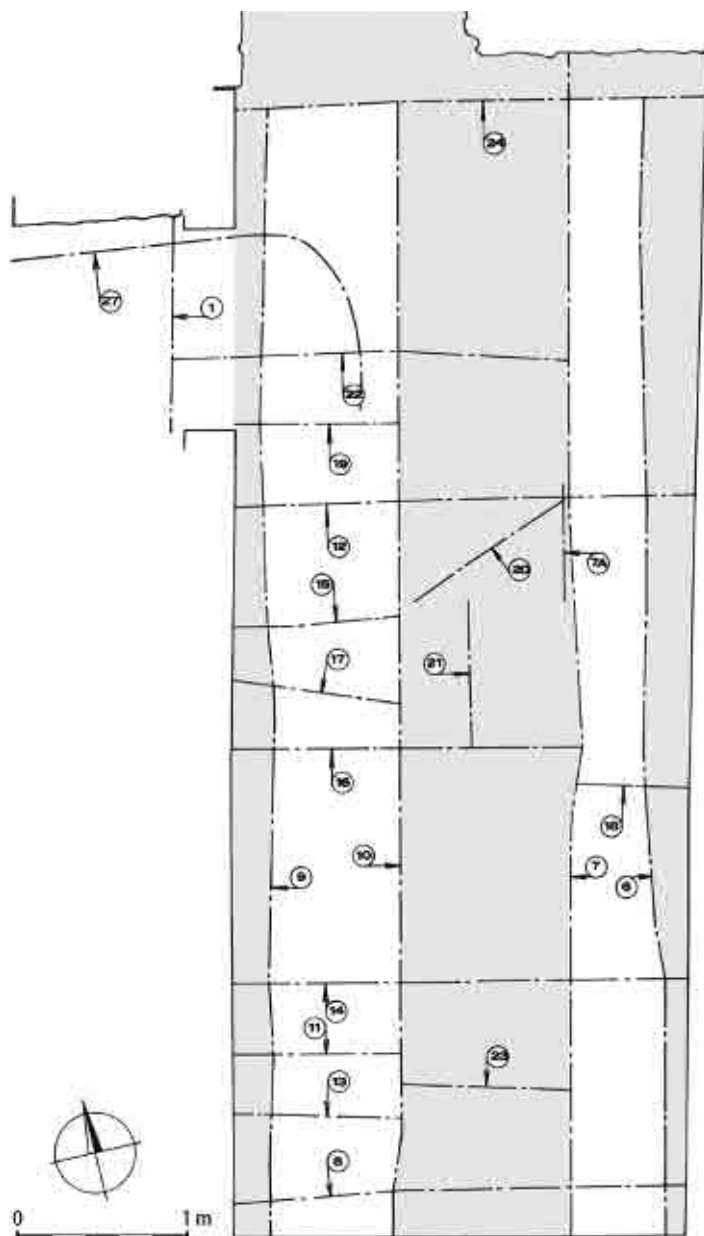
a hlubší o dalších 0,3 m. Počet vzájemných superpozic předčil výzkum sondy I dosavadní nejsložitější výzkumy pražského podhradí – celá plocha místnosti byla zaplněna řadou navzájem se porušujících zahloubených objektů, podloží mezi ně nikde nevystupovalo. Stratigrafická složitost (172 uloženin) byla dokumentována na 21 profilech, z nichž žádný nebyl duplicitní (obr. 10). V této místnosti se ve zkoumané kubatuře 6 m³ podařilo identifikovat 45 Globálních stratigrafických kroků (GSK),²⁾ rozčleněných do 19 následných celků na úrovni Stratigrafického komplexu L (Čiháková 2001, 54, např. 75) od pravěku po 11. století.³⁾

■ ■ ■

Počátky „chirurgické archeologie“ lze odvodit od metodiky výzkumu složitých stratigrafií neoddelitelně spjaté s osobou dr. Ladislava Hrdličky (1937–2011) z pražského Archeologického ústavu AV ČR (např. Klápště 2011). Zkušenosti sdílené s Miroslavem Richtrem a Zdeňkem Smetánkou v 60. letech v Sezimově Ústí začal v Praze rozvíjet zejména na výzkumu na Klárově (Hrdlička 1972), poté na mnoha dalších záchranných výzkumech menšího či většího rozsahu na Hradě a v historickém jádru hlavního města (např. Hrdlička 1983). Těmito akcemi prošlo mnoho studentů historických oborů vypisovaných na Karlově univerzitě včetně hrstky těch, pro které se archeologický výzkum středověké Prahy a Pražského hradu stal profesním zaměřením.⁴⁾ Poskytováním praxe tehdejšími studentům i spoluprací s archeologickým oddělením PÚSPPOP (dnes NPÚ, ú. o. p. v Praze) Ladislav Hrdlička formoval přístup mladší generace archeologů k terénu a dokumentaci.⁵⁾ Díky němu se stala samozřejmostí identifikace vrstvy číslem, rovněž evidování nálezů nikoliv muzejnickým způsobem po jednotlivých kusech jako do té doby, ale po souborech z číselně označené vrstvy. Jeho odpovědný přístup k interpretaci řezu již ve chvíli jeho kresebné dokumentace byl pověstný. Bez jeho důrazu na profily řezající historické terény by pražská archeologie pro poznání historie zdaleka nepřinesla tolik inovativních výsledků. Lze konstatovat, že prostřednictvím Ladislava Hrdličky mohly být od 70. let aplikovány při výzkumu Prahy trendy, které se posléze ukázaly jako nejprogressivnější nejen pro českou středověkou archeologii.

Přelomem v teorii a praxi archeologické stratigrafie bylo v 90. letech seznámení a okouzlení dílem Edwarda Harrise a následné zavádění některých jím navrhovaných specifických postupů pro exkavaci a dokumentaci. Pro fázi zpracování a výsledného vyhodnocení i prezentace historických výsledků výzkumu je geniální jeho matice přinášející způsob, jak jednoduše a přehledně graficky zobrazit následnost jednotlivých událostí na lokalitě, a to současně v různých kategoriích podrobnosti od jednotlivých stratigrafických jednotek po stratigrafické svazky nejvyšších řádů.⁶⁾ Pro fázi terénního výzkumu však bylo zcela zásadním narušení komplementárního vztahu profilů a půdorysných plánů teoretickými úvahami o redukování „přehnaně zdůrazňované role profilů“ (Harris 1989/2015, 90). Nově je prosazována teorie,⁷⁾ že pokud jsou zaznamenávána a nivelována všechna rozhraní, lze později profil dodatečně poskládat, a to navíc v libovolně zvolené trase (Harris 1989/2015, 107).

Ve své terénní praxi jsem několikrát vyzkoušela oba způsoby kresby profilů – kreslení profilu až po jeho dokončení v plném výškovém rozsahu,⁸⁾ i způsob druhý, kdy jsou rozhraní postupně přikreslována zároveň s rozebíráním stratigrafie. Při srovnání obou postupů u téhož profilu nikdy nenastala shoda. Posouzení kompletní stěny profilu v závěru rozebírání pokaždé poskytlo jiné „čtení“, než byl výsledek postupného přikreslování, a to dost zásadně – některá rozhraní klíčová pro následnou interpretaci vývoje místa nebyla při rozebírání vůbec rozlišena, zpravidla kvůli odchylkám ve směru. Způsob průběžného přikreslování v podstatě odpovídá dodatečnému sestavování profilů z nivelací povrchu každé jednotlivé uloženiny, které je v současnosti navrhováno jako progresivní trend pro archeologickou praxi. V mojí praxi se však neosvědčilo a chyby v průběhu rozebírání způsobené špatnou identifikací rozhraní mi umožnilo rozpoznat a opravit pouze srovnáním s výsledným profilem a aplikace postupu č. 1. Ani mnoholetá praxe neposkytuje zkušenému archeologovi (natož brigádníkovi) klíč k volbě, která vrstva z několika je na ploše sektoru ta nejmladší, aby mohl chronologicky

Obr. 10

Mostecká čp. 279/III v Praze; výzkum NPÚ v Praze č. 18/00. Klad profilů v sondě 1 vybírané v celém rozsahu do hloubky 0,3 m. Bílé pásy vybírané nejdříve s cílem získat 4 severojižní profily, šedě následné roztažení na celou plochu místnosti. Zaměření: M. Müller, 2000.

správně začít rozplétat souvrství uloženin a event. nivelovat jejich povrch. Navíc uloženiny se ve svém průběhu proměňují charakterem, různě se výškově deformují, nehledě na jejich porušování zásahy vyplněnými jen málo odlišným materiálem (známé úsloví spojené s dr. Hrdličkou „černá v černé“).

Zajímavým tématem je otázka formulářů, konkrétně pro popisy uloženin. Mají neocenitelnou výhodu – umožňují delegovat popis vrstev na nižší organizační složky výzkumu a „uvolňují ruce“ jeho vedoucímu. Jejich nevýhodou je však formálnost zápisu, která vyzní zpravidla až po vytištění sestavy, kdy se teprve ukáže, že všechny uloženiny jsou vlastně stejné. Z heslovitého popisu se nepozná, čím se od sebe lišily a na základě čeho byly vyčleněny. Formulářový zápis je forma, důležitější je obsah; bohužel se u formulářů často stává, že forma obsah přemůže. Poněkud k tomu svádí i pohodlné zaškrťování políček, zatímco při volném verbálním popisu si autor musí nejdříve uvědomit, čím je příslušná vrstva definovatelná. Značení pro stykové plochy a čísla výkopů v terénu nepoužívám (Čiháková 2001, 53; diskutováno Čiháková 2002, 738–740).

Není sporu o tom, že metoda „chirurgické archeologie“ se sítí řezů o hustotě cca 1 m je časově náročná a lze ji aplikovat jen za určitých podmínek. Rozebírání jednoho sektoru komplikované stratigrafie (cca 0,8–1 m³) včetně kresby půdorysů trvalo při výzkumu rotundy 4–6 dní, čtení, kresba a popis všech tří profilů 1–2 dny. Pravděpodobnost rozevírání nůžek mezi časem s financemi na straně jedné a vědeckým přínosem výzkumu na straně druhé jsem již reflektovala (Čiháková 2004, 26). Nelze zastírat, že současný tlak na výkon a časové i finanční úspory kvalitu výzkumů neprospívá. Podoba realizace a tím i výsledky záchranných výzkumů jsou zhusta determinovány představami investorů a developerů o čase a finančních prostředcích, které jsou ochotni poskytnout na výzkum, jehož výsledkem je pro ně pouze zbytečně vyhlédnutou plochu archeologické zátěže, a archeologické instituce a firmy leckdy takto nastavené mantinely nerozporují.

Na třech výše uvedených příkladech výsledků analýzy raně středověkých malostranských stratigrafií lze doložit značně vyšší strukturovanost zdánlivě jednolitých souvrství, a tím i překvapivě o mnoho vyšší pensum informací obsažených v historických terénech, než bychom čekali. Současně ovšem i schopnost zkušených týmů značnou část těchto informací časově, personálně i finančně náročnými osvědčenými postupy získat a dešifrovat. Současná terénní praxe s důrazem na rychlost a láci v rámci konkurenčního boje však zpravidla směřuje právě opačným směrem. Mimo jiné i novátorský přístup k dokumentaci profilů i půdorysů pomocí fotografie, na níž se obtáhnou rozhraní,⁹⁾ výzkum urychluje, zlevňuje a devaluje.

Vyvstává základní otázka současného archeologického terénního výzkumu – stanovení hranice mezi **výzkumem** a **vykopávkami**, a tím i kardinální problém současné archeologické památkové péče: Jak účinně zamezit plýtvání historickými terény a zaručit jejich proměnu na důvěryhodný, přínosný, kvalitní a i v budoucnu využitelný archeologický a historický pramen? Svou roli by určitě sehrála změna v přístupu veřejnosti k významu a historickému potenciálu archeologických památek. Od věci by jistě nebylo ani personální posílení dobře vyškolenými terénními archeology, což je, zejména ve státních institucích, nezbytný předpoklad pro týmové vedení výzkumu, a tím pro možnost navýšit osobní účast vedoucího výzkumu na realizaci výzkumu a řešení odborných otázek. Problém je však hlubší. Nehledejme řešení ve změně objektivních poměrů, na které máme nepatrný vliv. Problém i řešení směřují do naší vlastní archeologické komunity.

⁹⁾ Psacím náčiním se silnější stopou než zanechá mikrotužka 0,3 mm používaná pro kresbu komplikované stratigrafie na milimetrovém papíře, neboť taková není na fotografii zřetelná.

Literatura**ČIHÁKOVÁ, J. 2001**

Raně středověké fortifikace na jižní hranici pražského levobřežního podhradí. In: Ježek, M. – Klápště, J. (eds.), Pražský hrad a Malá Strana. *Mediaevalia archaeologica* 3, Praha: Archeologický ústav Akademie věd, 29–135.

ČIHÁKOVÁ, J. 2002

K dosavadnímu stavu poznání raně středověké Malé Strany, *Archeologické rozhledy* 54, 738–752.

ČIHÁKOVÁ, J. 2003

Mostecká čp. 279. In: Dragoun, Z. a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000*, Pražský sborník historický 32, 308–309.

ČIHÁKOVÁ, J. 2004

Archeologický výzkum historického jádra Prahy – strategie a dilema. *Forum Urbes Medii Aevi* 1, 19–28. Opravené dostupné na http://archo-praha.cz/files/2004_fuma_1_strategie_a_dilema_vyzkumu.pdf.

ČIHÁKOVÁ, J. 2008

Raně středověké obytné domy v Josefské čp. 626/III. Archeologický výzkum NPÚ Praha č. 33/99 na Malé Straně. *Archeologické prameny k dějinám Prahy* 4. Praha (e-Book).

ČIHÁKOVÁ, J. – MÜLLER, M. 2006

Zpráva o nález rotundy sv. Václava na Malostranském náměstí v Praze, *Zprávy památkové péče* 66, 100–116.

HARRIS, E. C. 1989/2015

Principy archeologické stratigrafie. Překlad druhého vydání z roku 1989 J. Ch. Košťal. Bez místa vydání, ArchoConsult s.r.o.

HRDLIČKA, L. 1972

Předběžné výsledky výzkumu v Praze 1 na Klárově, *Archeologické rozhledy* 24, 644–663.

HRDLIČKA, L. 1983

Strategie a taktika současného archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy, *Archeologické rozhledy* 35, 609–638.

KLÁPŠTĚ, J. 2011

Ladislav Hrdlička (*4. 4. 1937 – †30. 4. 2011) a jeho Praha pod Prahou, *Staletá Praha* 27/1, 137–138.